

Je woont in een straat in de wijk Nieuwe park in Gouda. Die straat heet Jan Compagnie straat. Maar wie weet nog wie of wat Jan Compagnie eigenlijk was?

De inrichters van de wijk destijds hebben steeds gekozen voor titels of schrijvers van boeken uit de Romantiek, de grote literaire stroming in de 19de eeuw. Jan Compagnie als titel is echter een boek van Slauerhoff, die een halve eeuw later leefde. Maar Jan Compagnie als romanfiguur bestaat wel: in het boek "Jan Jannetje en hun jongste kind", geschreven door E.J. Potgieter, gepubliceerd in 1841. En dat is de Jan Compagnie van de straat in onze wijk.

JAN, JANNETJE EN HUN JONGSTE KIND DOOR
E.J. POTGIETER.

De trommel van de Staten werft:
Lang leev' de Prins, hoezee!
Maar zoo men in het veld niet sterft,
Wat brengt men er uit meê?
Een stijven arm, een houten poot;
De drommel hale die!
Is 't geldjen op, en komt de nood,
Ik ken Jan Compagnie.

Wat hielp dat brammetje in zijn tijd
Al meisjens 't hoofd op hol!
Wat had dat boefjen wijd en zijd
Den kerfstok spoedig vol!
'Weg!' riep zijn vaêr, en 'wee!' zijn moêr.
'Mijn rijk is uit, adie!'
Hoe arm hij naar Oost-Inje voer,
Hij werd Jan Compagnie.

't Was in en uit met d' Amboinees;
Hij prees zijn specerij,
Maar toffelde den Portugees,
En had de handen vrij.
Ter nood verliep nog jaar en dag,
Daar kwam een vloot in 't Vlie,
De rijkste, die ooit Holland zag;
Haar zond Jan Compagnie.

De wilde snaak werd groot sinjeur;
Hem huift het zwarte volk
In wierookwalm en ambergeur;
Hij lucht er uit een wolk!
Met vonkelende sluijerkroon
- Juweelen sieren die -
Weerspiegelt daar op gouden troon Mijnheer
Jan Compagnie.

Zo wordt Jan Compagnie neergezet. Een zoon om trots op te zijn en dat was nou net wat Potgieter met zijn boek wilde bereiken. Want Potgieter was een vechter, een man van de daad, die zich geheel wil inzetten om de in zijn ogen ontredde maatschappij te helpen opbouwen. Hij was vaderlandslievend, zeer gesteld op de burgerlijke vrijheid en een waardig romanticus.

In **Jan, Jannetje en hun jongste kind** wil hij het Nederlandse volk laten zien hoe groot en belangrijk we in de 17e eeuw waren, toen onze schepen over alle wereldzeeën voeren. En ook wat er gebeurt met ons land als de Jan-Saliegeest niet verdwijnt. Het boek is namelijk een **allegorie**. Dat betekent dat de figuren die erin voorkomen, eigenlijk staan voor hele groepen mensen. Zo komen Jan Contant en Jan Crediet erin voor. Zij vertegenwoordigen de handelsgeest. Janmaat is de zee-man, maar Jan Compagnie is naar Indie gegaan en heeft daar fortuin gemaakt. Hij is rijk geworden en heerst over vele onderdanen.

Het verhaal is eigenlijk heel aardig. Het is oudejaarsavond en Jan (de vader) zit met Jannetje (de moeder) te wachten op hun kinderen en kleinkinderen. Ze zitten erg in hun maag met Jan Salie, hun jongste zoon die maar niet deugen wil. Hij is slungelig, slap, zet nooit door, onderneemt niets en is eigenlijk iedereen tot last. Nee, dan hun andere zonen, daar kunnen ze trots op zijn! Vooral Jan Compagnie, die is nog het best terecht gekomen.

Uiteindelijk wordt besloten dat Jan Salie in "een hofje uitbestedeerd wordt". Wij zouden nu zeggen: "opgeborgen wordt", ergens waar hij zichzelf en anderen in zijn onnozelheid geen kwaad kan doen...

Waarom is Jan Compagnie nou zo'n bijzonder boek?

Nog steeds spreken we in onze taal van een "Jan Salie", als we mensen bedoelen die sloom zijn, altijd klagen, nooit zelf iets ondernemen, maar er wel altijd op uit zijn te leven op de zak van iemand anders. Het is een gevleugelde uitdrukking geworden.

Ik zou zeggen: als je in de Jan Compagnie straat woont, moet je toch eigenlijk het boek wel gelezen hebben.....

NASCHRIFT OVER DE JAN COMPAGNIESTRAAT

Door Frits de Ruyter de Wildt

We hebben een ingezonden brief ontvangen naar aanleiding van het artikel over de Jan Compagniestraat. En wat blijkt? Er heeft een Jan Compagnie bestaan!! Bewoners van de Jan Compagniestraat, uw straat is niet alleen vernoemd naar een titel en een romanfiguur, maar naar een historische figuur. Hier is het bericht van Frits de Ruyter de Wildt.

"Als 12^e generatie afstammeling van onze grootste admiraal, Michiel Adriaanszoon de Ruyter (1607-1676), komt de naam Jan Compagnie mij in een andere context dan die van Potgieter wel bekend voor.

Brandt beschreef in zijn biografie over het leven van M.A. de Ruyter een ontmoeting tussen Jan Compagnie en Ruyter. Jan Compagnie zou volgens deze bron een mens van vlees en bloed zijn en geen allegorie voor handelsgeest. Jan zou een West-Afrikaanse jongen zijn, die rond 1605 als verstekeling in Vlissingen aankwam en daar als Nederlandse jongen is opgevoed. Michiel en Jan hebben een vriendschap opgebouwd gedurende hun schooljaren. Jan Compagnie sprak onze taal vloeiend (vermoedelijk plat Vlissings) en is tot op redelijke hoge leeftijd in Nederland gebleven. Op een gegeven moment is hij echter teruggekeerd naar zijn geboortestreek (vermoedelijk) om daar ter plaatse in aanzien te

stijgen. Op zijn reizen ontmoet M.A. de Ruyter hem geheel onverwacht. Hun hernieuwde kennismaking had voor Michiel de Ruyter het voordeel dat hij als een van de weinige koopvaarders in die contreien gedoogd werd water te laden op die kust, hetgeen uiteraard groot voordeel bood. De bemanning van Michiel heeft op een lokale steen onder andere de naam van Michiel gegraveerd, waarvan bijgevoegde foto getuigt.

Jan Compagnie handelde in die tijd veel met de West-Indische Compagnie (WIC). Zijn handel bestond onder andere uit gevangenen genomen tegenstanders. Dat deze als slaven verkocht werden, heeft bij sommigen wellicht bijgedragen aan de beeldvorming over Michiel dat hij ook in slaven zou handelen. Niets is minder waar, anzielen hij er juist een levenswerk van maakte om, vooral christelijke, slaven op eigen kosten vrij te kopen. Gedurende zijn leven zou Michiel

rond de 2500 slaven vrijgekocht hebben (bron: Prudhomme van Reine, Rechterhand van Nederland). De meest opmerkelijk en voor Europa meest invloedrijke bevrijding betrof een 26-tal Hongaarse predikanten. Deze werden vlak voor zijn dood in 1676 door Michiel van de Spaanse galeien bevrijd.

Tot op de dag van vandaag worden protestantse predikanten deels in Nederland opgeleid en herdenkt de Hongaarse Reformatorische kerk jaarlijks deze bevrijding.

Voor een meer gedetailleerde beschrijving van deze en meer verhalen over M.A. de Ruyter en diens leven verwijs ik u naar www.deruyter.org.

Aangezien de naam Jan Compagnie vanaf het uitkomen van de biografie over Ruyter meerdere malen gebruikt wordt, vermoed ik dat ook Potgieter de naam Jan Compagnie voor zijn gedicht "geleend" heeft van Brandt, al kan ik hier geen bewijs voor aandragen.

Dat uw straatnaam meer is dan een voor die tijd wellicht gangbare allegorie, is echter onomstotelijk vastgelegd. Ik hoop dat ik hiermee voor u meer betekenis heb kunnen geven aan de naamgeving van deze straat.

steen freetown

Weer een heel ander boek, geschreven in 1932. Ook dit is een levensverhaal, maar van een man dit keer: Jan de Brasser. Hij groeit op in de drogerij van zijn oom in Amsterdam en de jonge Jan wil de wereld verkennen. Hij monstert aan bij een schip van de VOC met een aantal andere mannen en ze reizen af naar Indië. Jan laat zich vaak door zijn emoties leiden en dat zorgt ervoor dat hij wel eens in de problemen komt en dan ook krachtig gestraft wordt. Zo krijgt hij eens veertig slagen met de kolf van een geweer op zijn rug en ribben! Behalve soldaat wordt Jan planter en handelaar en na twintig jaar keert hij terug naar Nederland, als welgesteld mens. Hij is echter wel altijd goed geweest voor zijn mensen en dat is iets wat niet iedereen hem na kan zeggen. En zo is Jan een integer mens, een

voorbeeld van hoe het zou moeten gaan met Nederlanders en hun gedrag in de koloniën. Verder zitten er ook prachtige beschrijvingen in het boek van de landschappen in Indië. Je voelt de warmte van de tropenzon, je hoort het gekletter van de moessonregenbuien. Je ruikt de kruidige geur van Indië.

Het paneel zelf richt zich vooral op de reis die Jan Compagnie maakte naar Indië. Vooral de harten van de jongens in de wijk zullen toch wel sneller gaan kloppen bij het zien van de prachtige zeilschepen die lijken te drijven op wind en water. Het doet je bijna denken aan de legende van de Vliegende Hollander, maar dat is weer een ander verhaal.

Jan de Brasser groeit op in de drogisterij van zijn oom in Amsterdam onder armoedige omstandigheden. Zijn vader is spoorloos verdwenen. Op straat ziet hij overal handel om zich heen. Dat lijkt hem ook wel iets. Als volwassene gaat hij als soldaat in dienst van de V.O.C. mee op een handelsreis naar het Verre Oosten. Hij komt in Batavia, Indonesië, gaat in de handel, wordt planter en grondbezitter. Dit alles door hard te werken en zo eerlijk te blijven als mogelijk is. Hij maakt genoeg fortuin om als welgesteld mens na 25 jaar terug te keren.

Jan Compagnie

Schrijver:
Arthur van Schendel
(1874-1946)

Geboren in Batavia, Nederlands Indië, keerde Arthur, vijf jaar oud, naar Nederland terug. Kort daarna stierf zijn vader. Net zestien ging Arthur studeren aan de Amsterdamse Toneelschool. Deze opleiding brak hij af en hij begon aan een studie MO-Engels, maar ook begon hij met schrijven. En hij werd leraar. Hij verhuisde in 1920 naar Italië en kwam pas na de oorlog weer terug naar Nederland.